

ÇEVRE BİLİNCİ OLUŞTURMADA TÜRK MİTOLOJİSİNİN ROLÜ: DEDE KORKUT HİKÂYELERİNE EKOLEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Öğr. Gör. Dr. Şahin BÜTÜNER *

Öz

Ekoleştiri, edebiyatın kuramsal alanlarında eleştirel bakış açıları oluşturan, doğa unsurlarıyla edebiyat arasındaki ilişkileri analiz eden bir eleştiri akımıdır. Ekoleştiri, edebiyat eserlerindeki çevreyle ilgili unsurların ve doğa ile ilgili sembollerin kullanım durumlarına dikkat çekerek diğer bilim dallarından da yararlanarak bu bilimlerin ürettiği kavramları edebiyat alanı içinde kullanmaktadır. Ekoleştiri bakış açısıyla bu çalışmada edebiyat ve doğa arasındaki ilişkiler araştırılıp sözlü anlatılar, yazılı metinler veya görsel ürünler ekolojik bir farkındalık çerçevesinde ele alınacaktır. Dede Korkut Hikâyeleri örneklemini üzerinden özellikle edebî eserlerin, anlatıların doğaya ne derece katkı sağlayacağı konusu tartışmaya açılacaktır. Ekoleştirel yaklaşımın temel amacı da doğayla ilgili geleneksel dünya görüşlerinde yer alan bakış açısını incelemektir. Sözlü kültür ortamında üretilen anlatılarda yer alan ve çevre duyarlılığının bu anlatıları okuyan gelecek nesiller üzerinde olumlu etkileri olacağı gerçeğinden hareketle bu çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan doğa ile ilgili unsurlar ve Dede Korkut Hikâyesi'nin yaratıldığı kültürel ortamın doğaya olan yaklaşımı, ekoleştirel bir açıdan değerlendirilip incelenmiştir. Edebî metinler, çevreyle uyum içinde olan geçmişteki yaşam şartlarını ve insan alışkanlıklarını sunan önemli kaynaklar olduğu için gelecek nesillere doğa ile nasıl uyum içinde yaşanılacağını, sürdürülebilir bir yaşam tarzının nasıl oluşturulacağını etkili bir şekilde nesilden nesle aktarmaktadır. Türk mitolojik bakış açısından ve sözlü/yazılı anlatılardan yararlanarak ekolojik bir barış ortamı oluşturmak mümkündür.

Anahtar kelimeler: Ekoleştiri, Dede Korkut, Anlatı, Sözlü Kültür, Halk Hikâyesi.

Geliş Tarihi: 26 Haziran 2021 - Kabul Tarihi: 16 Kasım 2021.

Atıf Bilgisi: Şahin Bütüner, "Çevre Bilinci Oluşturmada Türk Mitolojisinin Rolü: Dede Korkut Hikâyelerine Ekoleştirel Bir Yaklaşım", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 129, Sayı: 255, İstanbul 2021, s. 433-448.

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Gerede Meslek Yüksekokulu, sahin.butuner@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3801-7786.

The Role Of Turkish Mythology In Creating Environmental Awareness: An Ecocritical Approach To The Dede Korkut Stories

Abstract

Ecocriticism is a criticism movement that creates critical perspectives in the theoretical fields of literature and analyzes the relations between nature elements and literature. Ecocriticism draws attention to the use of environmental elements and symbols related to nature in literary works and uses the concepts produced by these sciences within the field of literature by making use of other disciplines. From the perspective of ecocriticism, in this study, the relations between literature and nature will be investigated and oral narratives, written texts or visual products will be discussed within the framework of ecological awareness. Through the sample of Dede Korkut Stories, the subject of how literary works and narratives will contribute to nature will be discussed. The main purpose of the ecocritical approach is to examine the perspective in traditional worldviews about nature. Based on the fact that environmental awareness in the narratives produced in the oral culture environment will have positive effects on future generations who read these narratives, in this study, the nature-related elements in the Dede Korkut Stories and the approach to nature of the cultural environment in which the Dede Korkut Story was created were evaluated and examined from an ecocritical perspective. Since literary texts are important resources that present the living conditions and human habits in the past in harmony with the environment, they effectively transfer from generation to generation how-to live-in harmony with nature and how to create a sustainable lifestyle for future generations. It is possible to create an ecological peace environment by making use of the Turkish mythological point of view and oral/written narratives.

Keywords: Ecocriticism, Dede Korkut, Narrative, Oral Culture, Folk Story.

1. Giriş

Dünyadaki ekonomik büyümelerle birlikte daha çok büyüme hırsıyla dünyadaki birçok ülkede hava kirliliği, kuraklık, küresel ısınma, doğa ve doğadaki canlıların çeşitliliğinin azalması dünyanın geleceği için ekolojik bir problemdir. Göç alan şehirler ve bu şehirlerdeki hızlı nüfus artışı, hızlı nüfus artışından kaynaklanan çarpık kentleşmeler gibi birçok etken, çevre kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur. İnsanlar, yerleştikleri bölgelerin merkezine kendi yaşam biçimlerini yerleştirerek içinde buldukları çevreyi hızla tüketmektedir. Çevresel çeşitliliğin yok olmasına sebep olan bu insan eylemlerinin ortaya çıkmasında başlıca sebep insanın kendini özne, çevre ve doğayı da nesne olarak görmesi ve bu anlayışla faaliyetlerde bulunmasıdır.

İnsanlık tarihi boyunca yakın zamana kadar doğa ve çevre ile iç içe yaşayan insanoğlu, sanayileşme çağıyla birlikte doğadan kendisini soyutlamış, doğa ve çevredeki bütün yaşam formlarını ötekileştirmiştir. Bu bağlamda geçmiş çağlardan günümüze kadar insan ile doğa arasındaki ilişkiyi incelemek üzere ekoeleştiri yaklaşımı geliştirilmiştir. “Ekoeleştiri en geniş tanımıyla insanla insan dışı arasındaki ilişkinin insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesi ve bizzat insan kavramının eleştirel bir incelemesidir.”¹ Ekoeleştiri kuramında çevre ile ilgili problemleri tespit etmeye ve bu problemleri çözmeye çalışırken toplumsal ekoloji

¹ Greg Garrard, *Ekoeleştiri, Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*, (Çev. Ertuğrul Genç), Kolektif Kitap, İstanbul 2012, s. 17.

ve derin ekoloji şeklinde iki ayrı yaklaşım kullanılmaktadır. Toplumsal ekoloji, çevre sorunun tüm hiyerarşik yapıdan doğan baskıdan kaynaklandığını; derin ekoloji ise çevre sorununun insan doğa ayrımı yapan görüşlerden kaynaklandığını ileri sürer. Bu yaklaşımlardan üzerinde özellikle durulması gereken derin ekoloji yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, “doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın kendisini doğadan ayrı ve üstün bir konumda değerlendirmesini ve doğanın hammadde kaynağı olarak bilinçsizce sömürülmesini eleştirmektedir.”² Derin ekoloji bağlamında insanoğlu kendini diğer tüm varlıklardan üstün tutarak doğayı ötekileştirirken aynı zamanda doğanın kendinin hizmetine sunulduğu anlayışında bulunarak doğayı tahrip etmeyi meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Sanayileşme, hızlı büyüme arzusu ve doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi küresel çevre sorunlarına neden olmaktadır. İnsanoğlu “kendini etken doğayı da edilgen” olarak kabul ederken, doğayı kendinin karşısına alarak “doğayı ötekileştirmektedir.” Yaşanan bu sorunlara karşı çevre duyarlılığın kazandırılması birçok çalışma ve yöntem ile gerçekleştirileceği gibi aynı zamanda bu durumlara karşı bir farkındalık oluşturmak edebî eserler vasıtasıyla mümkündür. Doğayı yalnızca insanların hizmetine sunulacak bir tüketim aracı olarak düşünen insan-merkezci bakış açısından toplumun arındırılması için tüm edebî ve kültürel çalışmalardan yararlanmak gerekmektedir.³ Bu bağlamda yapılan çalışmada sözlü anlatılarda ekoleştirel bir bakışın hâkim olduğu varsayımından hareketle anlatılarda yer alan bu bakış açısının toplum içerisindeki bireyler üzerinde bir farkındalık oluşturacağı öngörülmüştür. Dede Korkut Hikâyeleri’nin güçlü bir ekoleştirel bakışa sahip olduğu düşüncesiyle örneklem olarak içerisinde yer alan hikâyeler incelenmiştir.

Edebî metinlerde ekoleştirel yaklaşım, doğanın sözlü veya yazılı anlatılarda ele alınışını inceleyen bir çalışma alanıdır. Doğanın ve insan doğa ilişkisinin sözlü ve yazılı anlatılarda yer alma durumlarını ekoleştirel bir bakış açısıyla çözümleyerek bunların olumlu veya olumsuz etkilerini araştırır. Küresel ekolojik problemlerin tartışmaya açılması ve bu problemlerin çözüm yolları noktasında farkındalık oluşturulmasında sözlü anlatılar önemli bir araçtır.

Ekoleştiri, sözlü ve yazılı kaynaklar aracılığıyla insanlarda doğaya karşı daha duyarlı olma bilincini aşılama çalışır. Bu bağlamda sözlü kültür ortamında icra edilen tüm anlatılar bu bilinci aşılama yegâne kaynaklardır. Sözlü kültür ortamında yaşayan insanoğlu doğayla iç içedir. Henüz modernizmin, kapitalizmin etkin olmadığı bu dönemlerde doğayla iç içe olan insanoğlunun anlatıları da doğayla iç içe olacaktır. Bu nedenle sözlü kültür ortamında yaratılan edebî ürünler, doğayla iç içe olan insanoğlunun örnek davranışlarını modern sonrası insanoğlu için sunacak ve bir farkındalık oluşturacaktır.

Edebî eserler vasıtasıyla çevreye karşı bir farkındalık, bir duyarlılık oluşturma yöntemi ekoleştiri veya çevreci eleştiri olarak adlandırılan bu yaklaşım; insanı değil, doğayı merkeze alan bir yaklaşımdır. Doğa, yaşamın ve insanoğlunun ürettiği metinler içerisinde bir arka plan olmaktan ziyade canlı

² Serpil Oppermann, *Ekoleştiri Çevre ve Edebiyat*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2012, s. 14-15.

³ Oppermann, *a.g.e.*, s. 14-15.

bir varlık olarak yer almalıdır. Üretimi ve tüketimi yapılan metinler bir yandan çevresel sorunlara yer verirken diğer taraftan insanların çevreye karşı duyarlılık kazanmasını sağlamalıdır. Lawrence Buell, *"The Environmental Imagination"* (Çevresel İmgelem) isimli çalışmasında, bir edebî metnin çevreci olup olmadığının belirlenmesini sağlayan beş temel parametreden söz etmektedir:

*"Eserde insanın dışındaki çevre bir arka plan değildir; insanın tarihinin doğa tarihiyle iç içe olduğu bir mevcudiyettir; insanın menfaati, yasal olan yegâne menfaat değildir; insanın çevreye karşı sorumlulukları, eserin etik boyutunun bir parçasıdır; eserde çevrenin değişmezliği değil de bir süreç olduğu düşüncesi vardır."*⁴

Bu noktada sözlü kültür ortamında yaratılan tüm anlatıların çevreci bir anlatı olduğunu söylemek mümkündür. Bu söylemi güçlendirebilmek için Dede Korkut Hikâyeleri üzerinden bir tespit yapıp bu hikâyelerin çevreci bir metin olup olmadığı da ayrıca tartışılacaktır.

İslamiyet öncesi Türk kültür, mitoloji ve anlatılarına bakıldığında Türklerin geleneksel dünya görüşü doğayla iç içe olan ve doğayı kutsayan bir bakış açısıdır. Günümüze doğru yaklaştıkça hem doğadan uzaklaşmış hem de doğayı kutsayan bakış açısı yitirilmiştir. Eski Türk inancına göre doğada bulunan bütün varlıklar canlıdır ve bu varlıkların bazıları Tanrı kutunu üzerinde taşımaktadır ve her varlığın bir ruhu bulunmaktadır. Yeryüzündeki tüm varlıkları canlı sayan ve bu varlıklara saygı duyan dünya görüşü, insanoğlu betonların arasına sıkışıp kendini tabiattan soyutlaştırdıkça kaybolmuştur. Eski Türk mitolojisi veya inancı ekoeleştirel bir bakış açısıdır. Bilgin'in de belirttiği gibi:

*"Doğa tükeniyor. Belirli bir kutsallıkta değil, doğa Tanrılarını öldürdük. Sığınak değil, toplumun kontrolü her yere taştı. Doğayı bir değer olarak görüyor ekolojik akım. En yeni anlayış bu şimdilik. Ama en yaygın olanı değil. Doğa ideolojileri çeşitli kesimlerde ve çeşitli tarihsel zamanlarda yayılıyor. Şu veya bu kesimde bu ideolojilerin kalıntıları az ya da çok görülüyor. Fakat Batı uygarlığının temelindeki insan-doğa karşıtlığı anlayışı, egemenliğini sürdürüyor, çeşitli yaşam alanlarına taşıyor."*⁵

Ekoeleştiri yaklaşımı, insanın kendini hayatın merkezine koymasına ve hayattaki diğer canlı ve cansız varlıkların kendisinin emrinde olduğu görüşüne karşı çıkararak bu hayatın bütün canlı ve cansız varlıklar için ortak bir yaşam alanı olduğunu dile getirmektedir. Ekoeleştiri, doğada her şeyin bir ruhu olduğu, canlı ve cansız tüm varlıklara saygı ve sevgi gösterilmesinin gerektiği düşüncesinden hareketle aslında Türk miti düşünce sistemini dile getirmektedir. Türk miti tasavvurunda insan ile doğa iç içedir ve insan kendisini doğanın bir parçası olarak görmektedir. Yer-su ruhları inancına göre dağ, su, ateş, ağaç vb. bütün varlıkların bir ruhu olduğu inancı ve bunlara saygı duyma inancı Türk miti düşüncesinin temel inancıdır. Kutsal yer-su inancında

⁴ Buell Lawrence, *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing and the Formation of American Culture*, Harvard University Press, Cambridge 1995, s. 6-7.

⁵ Nuri Bilgin, *Eşya ve İnsan*, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2011, s. 16.

ağaç, su, dağ, ateş, taş, toprak gibi varlıkların geleneksel Türk dini içerisinde kutsal bir anlamı ve önemi vardır. Eski Türklerde kutsallık Tanrı tarafından verilmiş bir özellik olduğu için yer ve sular daima saygı gösterilmesi gereken kutsallardır. Örneğin: Sibirya Türklerinin inancına göre yeryüzünde sadece insan, hayvan gibi canlı varlıklar yaşamamaktadır aynı zamanda yeryüzünde göl, dağ, nehir gibi doğada bulunan varlıkların da yaşadığına inanılmaktadır.⁶

Halk anlatılarında bu inancın yansımaları bazen çok belirgin bazen de sembolik olarak yer almaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde olayların geçtiği zaman dilimi Türk mitik düşünce sisteminin halen çok yaygın bir şekilde yaşadığı bir zaman dilimidir ve bu düşünce sisteminde doğaya saygı duymak, temel bir dünya görüşüdür. Türkler, yeryüzünde bulunan ağaca, dağa, suya vb. varlıklara saygı duyarlar bu saygı da Allah'ın bu varlıklara bir kutsallık lütfetmesinden ileri gelmektedir. Türkler, yeryüzünü kutsuyorlardı fakat bu kutsallığın da kaynağını Tanrı'dan aldığını; gök ve dünyanın yaratıcısı olarak sadece Tanrı'yı kutsamakta ve kutsal varlık olarak Tanrı'yı kabul etmektedirler.⁷

Halk anlatıları hikâye etme anlatım biçimini kullanarak, okuyucuyu hikâyenin içine çekerek, okuyucuda merak uyandırırken diğer taraftan okuyucuda çeşitli konular hakkında farkındalık oluşturur. Herhangi bir konu ile ilgili doğrudan verilen bilgiler ile sanatlı bir dil kullanarak verilen bilgiler arasında belli farklar bulunmaktadır. Verilmek istenen mesajlar anlatı üzerinden daha kolay ve etkili bir şekilde iletilmektedir. Bu nedenle anlatılar, birçok işlevinden dolayı etkili bir anlatım aracıdır. Anlatılara toplumu bilinçlendirme çok önemli görevler düşmektedir. Bu noktada önemli olan anlatıların, okuyanların veya dinleyenlerin doğaya yaklaşımında nasıl somut değişimlere ve onu çevresel olarak nasıl doğru davranışlara yönelttiğine odaklanmaktadır. Anlatılarda Türk mitoloji sisteminde yer alan doğaya ve doğada yaşayan tüm canlılara saygı duyma yaklaşımının ve doğadaki kaynakları verimli, en az zararlı kullanmadaki yaklaşımının anlatılara yansımaları, günümüz toplumu için olumlu bir rol model oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir bir dünya için günümüzdeki birçok ekolojik problemin giderilmesi noktasında halk anlatılarındaki çevre duyarlılığını ön plana çıkararak bu duyarlılığı günümüz insanlara aşılama halk anlatıları önemli bir araç olabilir. Halk anlatılarında doğanın nasıl yansıtıldığı, çevrenin anlatı içinde nasıl bir rol üstlendiği anlatılardaki kahramanların doğaya nasıl bir yaklaşımda bulunduğu gibi soruların cevapları gelecek nesil için ekoleştireci bağlamında olumlu bir bakış açısı sunacaktır. Masal, efsane, halk hikâyesi gibi anlatılar genç nesle hitap eden kaynaklar olması açısından yeni neslin bakış açısını değiştirmede başvurulacak kaynaklar arasındadır.

Sözlü kültür ortamı içerisinde üretilen birçok anlatıda Türklerin doğaya olan geleneksel bakış açısını, insan ile doğa arasındaki ilişkileri tespit etmek mümkündür. Doğaya ve çevreye karşı gösterilen tutum/davranış ve yakla-

⁶ N. Aleksiyeviç Alekseyev, *Türk Dilli Sibirya Halklarının Şamanizmi*, (Çev. M. Ergun), Kömen Yayınları, Konya 2013, s. 292.

⁷ J. Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev. A. Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul 1994, s. 110.

şımlar ile ilgili bilgilere ulaşabilecek önemli kaynaklardan birisi de Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Dede Korkut Hikâyeleri'nin, dinleyicinin ve okuyucunun çevresine ve doğaya dair yaklaşımında bir farkındalık oluşturmak amacıyla pek çok mesaj ilettiğini ve çevreci bir metin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Türkiye'nin ekolojik sorunlarına çözüm getirme de önemli mesajlar vermektedir. En önemlisi de Dede Korkut Hikâyeleri'nde bulunan temel dünya görüşünün ekoleştirel dünya görüşüyle paralel olmasıdır. Her iki bakış açısı da doğayı canlı bir varlık olarak görmektedir ve doğayı ötekileştirmemektedir.

2. Dede Korkut Hikâyeleri Metin İnceleme

Dede Korkut kitabının Dresden nüshası bir giriş ve on iki hikâyeden oluşurken Vatikan nüshası bir giriş altı hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerde olayın yaşandığı zaman dilimi IX, X, XI. yüzyıllara dayandığı düşünülmektedir. Olayların geçtiği coğrafya ise Anadolu'nun kuzeyi ve doğusu ayrıca Azerbaycan sahasıdır. Dolayısıyla hikâyeler bu coğrafyada ve zaman dilimi içerisinde yer alan Türklerin doğaya bakış açılarına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Hikâyelerde olayların geçtiği yer İç Oğuz ve Taş Oğuzların yaşadığı Oğuz ülkesi olarak adlandırılan Kuzeydoğu Anadolu ve Azeri alanıdır. Hikâyelerde olayların yaşandığı zaman Oğuzların Sırderya kuzeyindeki yurtlarında geçirdiği IX-XI. yüzyıllar olarak değerlendirilmektedir.⁸

Hikâyelerde geçen olayların Türklerin göçebe hayatı yaşadığı dönemdir. Türkler bu dönemde doğayla iç içedir. Bu zamanda yaşayan insanlar doğaya muhtaçtır ve doğaya saygı duymak zorundadır. Hikâyelerde yazın yaylaya göçen, kışın ovaya inen, başlıca geçim kaynağı hayvancılık, avcılık olan insanların göçebe yaşam tarzını yaşadığı görülmektedir.⁹ Göçebe yaşam tarzı ise doğayla en iç içe olan yaşam tarzıdır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde doğayla içi içe yaşamak ve doğaya bağlı olmak devamında ona saygıyı da getirmektedir. Dünya üzerinde yaşayan tüm insanlar tüm zamanlarda doğaya ihtiyaç duymuştur ve duyacaktır. Bunun en somut ifadesi Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer almaktadır.

Dede Korkut'ta doğaya saygı duymanın yanında doğaya canlı bir varlık gözüyle bakılır. Bu durum doğaya saygının yanında sevgi duyulmasını da sağlar. Eski Türk inancında doğada bulunan her varlığın bir ruhu olduğuna ve bazılarının kutsal olduğuna dair inanç hikâyelerde kendini göstermektedir. Hikâyelerde doğa canlıdır; canlı ve hareket halinde olan doğaya saygı duyulur; dağa beddua edilir, sudan haber sorulur.¹⁰ Hikâyelerde yaşayan insanlar doğayla iç içe yaşarken doğayı canlı bir varlık olarak görmüş ve doğaya saygı duymuşlardır. Eski Türk inancındaki "ıduk-yer sub" yani kutsal yer ve sular ifadesinde yeryüzünde bazı varlıkların insanların ihtiyacına yönelik olarak Tanrı tarafından yeryüzüne cennetten gönderildiğine inanılmıştır. Aynı zamanda Tanrı tarafından insanların yardımına gönderilen kutsal varlıkların su, dağ, ağaç gibi yerleri mekân tuttuğuna inanılması, doğadaki varlıkların dini düşünce ve inanışlarda yer almasını sağlamıştır.

⁸ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 29-55.

⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 29.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunu anlatan hikâyede hayvanların bolluk ve bereketini sağlamak için erkek hayvanları kesilmesine önem verildiği görülmektedir. Toplumun yapmış olduğu törenlerde özellikle erkek hayvanların kurban olarak seçilmesi soyun devamlılığı için önemli bir bakış açıdır. Göçebe hayat tarzında ürün verimliliği açısından hayvanlardan dişi olanların bolluğu önem arz eden bir durumdur. Bu nedenle de Oğuzlar yaşadıkları dönemde çeşitli törenlerde erkek hayvan kurban etmeyi uygun görmüşlerdir.

*“Hanlar Hanı Han Bayındır yılda bir kere toy idüp Oğuz biglerin konukları-
di. Gine toy idüp atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kandırmışidi.”¹¹*

Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunu anlatan hikâyede Dirse Han'ın söylediği mısralarda tabiatı canlı bir varlık gibi tasvir ettiği görülmektedir. Göğsü güzel kaba dağlar derken dağa gösterilen sevgi duygusu güzel bir tasvirle ifade edilmektedir. Türklerin geleneksel dünya görüşünde tabiat kişileştirilmiştir. İnsana ait çeşitli güzel özelliklerin doğaya verildiği gözlenmektedir. Otlu dağlar, göğsü güzel dağlar, yüce dağlar, karlı dağlar, kutlu dağlar gibi birçok güzel nitelermeler dağlar için kullanılmıştır. Yapılan kişileştirmelerde dağ ile ilgili mitolojik inançlarda etkili olmuştur. Eski Türk inancına göre kutlu olan güzel dağlarda Tanrı'nın kutsallığının bulunduğu inaniilmektedir. Türk inancında tabiat hareket halindedir. Bu inancın izleri hikâyelerde kendini göstermektedir; sabit, donuk bir tabiatı ziyade hareketli ve canlı bir tabiat tasvir edilmektedir.

*“Salkım salkım tan yelleri esdüğinde,
Sakallu bozaç turgay sayradukda,
Sakalı uzun tat erü banladukda,
Bidevi atlar issini görüp okradukda,
Aklu karalu seçilen çağda,
Göksi gözel kaba taglara gün degende,
Big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda.”¹²*

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde Dirse Han'ın hanıma söylediği dize-lerde hanımını güzelliğini tabiata ait unsurlara benzetmesi de dikkate değer bir benzetmedir. Hanımının boyunun serviye, kaşının yaya, ağzını bademin sığmadığı bir ağza, yanaklarını elmaya benzetmesi ve devamında kavunum diyerek sevgiliyi doğadaki varlıklarla tasvir etmesi, bu dönemde yaşayan insanların doğayla ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Güzel olan her şey doğadadır ve sevgili güzelse bu güzelliğini doğadan almıştır. Sevgilinin güzelliğini doğadan almasında demek ki insanların çevresindeki en güzel unsur doğadır. Bey, hanımının güzelliğini çevresindeki en güzel şeyle tasvir etmeli, o da doğada bulunmaktadır.

*“Berü gelgil başum bahti ivüm tahtı/ İvden çıkup yoriyanda selvi boylum/
Topuğında sarmaşanda kara saçlum/ Kurulu yaya benzer çatma kaşlum/
Koşa badem sığmayan tar ağızlum/ Güz almasına benzer al yanaklum/
Kavunum viregüm düvlegüm/ Görir misin neler oldı.”¹³*

¹¹ Ergin, a.g.e., s. 78.

¹² Ergin, a.g.e., s. 78.

¹³ Ergin, a.g.e., s. 79.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde Boğaç Han'ın anasına söylediği mısralar tabiatın canlı bir varlık olarak kabul edildiğini göstermektedir. Suyu beddua etmemesini söylemesi, Kazılık Dağı'nın günahı olmaması durumunu ifade etmesi bu düşünce sisteminde doğanın canlı olduğunu ifade ederken aynı zamanda doğa sevgisini ve doğaya olan saygıyı da ifade etmektedir. Eski Türk anlatılarına ve yaşamlarına bakıldığında göçebe yaşayan Türkler, evlerini ve yurtlarını suyun bulunduğu yerlere kurmuşlardır. Bu sulara evin barkın suları denilmiştir ve Kuzey Türklerinde koca kütüğüne geçmiş olan gelin, sulara çeşitli saçılar yaparak saygıda bulunmuştur.¹⁴

Dede Korkut Hikâyeleri'nin birçok yerinde dağ, taş, su, kuş gibi doğaya ait birçok varlıklar konuşulmakta ve onlara dualar edilmektedir. Aşağıdaki örnekte de dağa beddua edilmemesi yönünde bir ifade geçmektedir.

“Oğuzlar; dağlarla konuşur, dağlara dua eder, beddua eder, yaşlanmasından, yıkılmalarından korkar, esenlik diler, geçit vermelerini ister, şifa dilenir, yemin eder, selam ederler. Dağları çeşit çeşit tanıtmalar ile tanıtırlar. Onlarla konuşurlar, ses vermelerini dilerler.”¹⁵

*“Berü gelgil ak südin emdügüm kadunum ana,
Ağ pürçeklü izzetlü canum ana,
Akarlıda sularına kargamağıl,
Kazılık Tağının günahı yokdur,
Biterlide otlarına kargamağıl,
Kazılık Tağının suçu yokdur,
Kaçar geyiklerine kargamağıl,
Kazılık Tağının günahı yokdur,
Arslan ile kaplanına kargamağıl,
Kazılık Tağının suçu yokdur,
Kargar isen babama karga,
Bu suç bu günah babamdandır.”¹⁶*

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan hemen her hikâyenin sonunda “*Dem Korkut'un ettiği dua ekoeleştirinin bir manifestosudur.*” denilebilir. Her hikâyenin sonunda edilen bu dua, tabiatın canlı bir şekilde devam etmesi ve insanoğlu için tabiatın ve diğer canlıların ne kadar önemli olduğunu belirten bir bilincin dışavurumudur. Destanların sonunda Dedem Korkut'un hanlar ve millet için ettiği duada tabiatın çok önemli olduğunun özellikle belirtilmesi çok önemli bir bildiridir. Dağların, ağacın, suyun insanların hayatında çok önemli bir yerinin olduğu her hikâyenin sonunda vurgulanmaktadır. “*Türk destanlarında dağlar, ırmaklar, sular ve ağaçlar birbirlerinden ayrılmazlar. Bu da eski Türk yer-su anlayış ve birleştiriciliğinin bir sonucu olmalıdır.*”¹⁷

“Yırlı kara tağların yıkılmasın. Kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün, kaminin akan görklü suyun kurmasın, kanatların uçları kırılmasın, Çarpır

¹⁴ Ögel, a.g.e., s. 316.

¹⁵ Ögel, a.g.e., s. 441.

¹⁶ Ergin, a.g.e., s. 89.

¹⁷ Ögel, a.g.e., s. 436.

*iken ağ boz atun büdrimesün, Çalışanda kara polat öz kılıcun gedilme-
sün, dürtişür iken ala gönderün ufanmasun, ağ pürçeklü anan yiri behişt
olsun, ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun, Hak yanduran cırağun yana
tursun, kadir Tanrı seni namerde muhtac elemesün hanum hey.”¹⁸*

Salur Kazan’ın evi yağmalandığı hikâyede Kazan su ile haberleşmektedir. Tabiatın bir parçası olan suyun canlı bir varlık gibi düşünülerek Kazan’ın su ile söyleşmesi, tabiatı nesne değil özne olarak değerlendiren bir bakış açısının var olduğunu göstermektedir. Ögel’in de ifade ettiği üzere:

*“Kazan’a göre su, Hak Teala’nın yüzünü, cemalini görmüştür. Bundan do-
layı onun bir şeyler bilmesi gereklidir. Gerçi sudan bir haber alamamıştır
ancak bununla en eski Türk geleneklerini, İslamiyet ile benzeştirmiş ve
kaynaştırmıştır.”¹⁹*

Türklerin inanış dünyasında ak iyelerin suyu mekân tutması nedeniyle suya saygı gösterilir ve suyun kirletilmesi yasaktır. Örneğin, Moğollar akarsularda ellerini yıkamamışlar, Oğuzlar büyük ve küçük abdestten sonra yıkanmamışlar, Çağataylar gündüzleri akarsulara girmemişler, Türkiye’de suyun ruhlar tarafından sık sık ziyaret edildiğine inanıldığı için suya saygı duymuşlar, Tahtacılarda suyu kirletmek ve suya tükürmek yasak hale getirilmiştir.²⁰

*“Çağnam çağnam kayalardan akan su,
Ağaç gimileri oynadan su,
Hasan ile Hüseyünün hasreti su,
Bağ ve bostanun ziyneti su,
Ayışe ile Fatımanun nigahı su,
Şahbaz atlar gelüp içdüği su,
Kızıl develer gelüp kiçdüği su,
Ağ koyunlar gelüp çevresinde yatduğı su,
Ordumun haberin bilür misin diğil mana,
Kara başum kurban olsun suyum sana.”²¹*

Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı hikâyede Uruz ağaç ile konuşmaktadır. Ağacı canlı bir varlık olarak kabul eden düşünce Türk mitik düşüncesinin bu hikâyeleri yansıtmış şeklidir, denilebilir. Türk mitik düşüncesine göre doğadaki bütün varlıkların bir ruhu vardır görüşünden hareketle ağaç, su, dağ, taş gibi varlıklar kişileştirilerek hayatın içinde özne konumunda yer almıştır.

“Şamanistlere göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağlar, göller, ırmaklar ‘yer-su’ hep canlı nesnelerdir. Tasdik ettikleri Alaş, Tannau, Hangay, Altay Dağları, Abakan, Kem (Yenisey), Katun, Bey, Sütgöl ırmak ve gölleri Şamanistler için yalnız coğrafi isimler değil; konuşan, duyan, evlenen çocuk çocuk sahibi varlıklardır.”²²

¹⁸ Ergin, a.g.e., s. 94-95.

¹⁹ Ögel, a.g.e., s. 343.

²⁰ Roux, a.g.e., s. 116.

²¹ Ergin, a.g.e., s. 101.

²² Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, III. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s. 50.

Türk inanç tarihinde İslamiyet'ten önce veya sonra ağaç ile ilgili birçok kutsal durum, olay ve inanış vardır. Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı hikâyede de Uruz ağaçla söyleşirken ağacın Türklerin tarihinde ne gibi değerlere ve kutsallığa sahip olduğu görülmektedir. Türk tarihinde ağaç,

“Evi, obayı temsil eden ağaçların ruh taşıdığı, bereket getirdiği, mutluluğun teminatı olduğuna inanılmaktadır. Çınar, söğüt, ıhlamur, ekşi nar, iğlek, dut ve turunc evin ağaçlarındandır. İğde ve dikenli ağaçlar ve çalılar ise kötü ruhlardan korunmak amacıyla evin bahçesine dikilmektedir.”²³

Ağaç, Türklerin iyiliği için Tanrı tarafından yeryüzüne indirilmiş ve buna Türk mitolojisinde hayat ağacı da denilmektedir. Tabii ki hayat ağacı dışında birçok ağacın insanoglunun iyiliği için yeryüzünde olduğu ve Türklerin ağaçlı yerleri mekân tuttuğu görülmektedir.

*“Ağaç ağaç dir isem sana erilenme ağaç,
Mekke ile Medinenün kapısı ağaç,
Musa Kelimün asası ağaç,
Böyük böyük suların köprüsi ağaç,
Kara kara denizlerün gimisi ağaç,
Şah-ı merdan Alinün Düldülünün eyeri ağaç,
Zülfıkarın kınıyile kabzası ağaç,
Şah Hasan ile Hüseyünün bişigi ağaç,
Eger erdür eger avratdur korhusı ağaç,
Başun ala bakar olsam başsuz ağaç,
Dibün ala bakar olsam dipsüz ağaç,
Götürecek olur isen yigitliğüm seni tutsun ağaç,
Bizüm ilde gerek idün ağaç,
Kara hindü kullaruma buyurayidüm,
Seni para para toğrayalaridi ağaç.”²⁴*

Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Beyrek, atını övmektedir. Beyrek'in atını överken kardeşi gibi sevdiğini ifade etmesi, insanın dışında herhangi bir varlığın ötekileştirmeden insanla iç içe yaşadığı vurgulanmaktadır.

*“Açuk açuk meydana benzer senün alınçuğun,
İki şeb çırağa benzer senün gözçügezün,
İbrişime benzer senün yiliçüğün,
İki koşa kardaşa benzer senün kulaçuğun,
Eri muradına yetürü senün arhaçuğun,
At dimezem sana kartaş direm kartaşumdan yig,
Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig.”²⁵*

Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Beyrek'in yaşadığını anasına babasına bildiren kızın söylediği mısralar, doğanın insanla birlikte sevindiğini veya üzülüğünü ifade etmektedir. *“Tabiat varlıklarına kişilik ve şahsiyet*

²³ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 247.

²⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 108-109.

²⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 136.

verme mitler ile mitolojinin ana karakterlerinden biridir.”²⁶ Dede Korkut Hikâyeleri’nde de doğa, insanın dert ortağı olarak kabul edilmektedir.

“Argap argap kara tağın yuhulmuş idi yüceldi ahır,
Kanlu kanlu suların soğulmuş idi yeşerdi ahır,
Kaba ağacın kurumuş idi yeşerdi ahır,
Şahbaz atun karımuş idi kulun virdi ahır,
Kızıl develerün karımuş idi köşek virdi ahır,
Ağ koyunun karımuş idi kuzı virdi ahır,
On altı yıllık hasretün oğlun Beyrek geldi ahır,
Kayın ata kayın ana muştuluk mana ne virürsüz.”²⁷

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey’in tutsak olduğu hikâyede dağa bir kutsallık atfedildiği görülmektedir. Eski Türk inancından beri Türk kültür hayatında dağ kutsaldır. “Doğu’da Ötüken Dağı, Batı Türklerinde ise Tanrı Dağları, Türklerin kutlu ve mukaddes dağlarıydılar. Bu onurlama ve saygıyı yalnızca Ötüken’e başışlamak doğru değildir.”²⁸ Türk kültür ve inancında dağ, Tanrı’ya yakın olan mekânlardan biri olduğu için Türklerin yaşadığı birçok coğrafyada kutsal dağlar vardır.

“Uruz babasının sözün sımadı, kayıdup girü döndi. Yirden yüce tağlar başına yoldaşların alıp çıkdı. Ol zamanda oğul ata sözün iki eylemez idi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemezler idi. Uruz gin yakadan sünüsün sançdı turdı.”²⁹

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı hikâyesinde Kan Turalı’nın soydaşlarının söylediği mısralar suyun hikâye dünyasının bakış açısında kutsal olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ögel’in de ifade ettiği üzere,

“Su, Türk geleneklerinin köklerini tutan en büyük temeldir. Her şey ona dayanır. Belki tarla bir süre sulanmazsa olabilir fakat hayvanların her gün su içmesi gereklidir. Bunun için Göktürkler, yer ve sular anlayışına büyük bir değer vermişlerdir. Onu kutlaştırmış ve ona kişilik vermişlerdir.”³⁰

“Kalkubanı Kan Turalı yiründen turı geldün,
Yilisi kara kazılık atun butun bindün,
Ala gözlü yigitlerün yanuna aldu,
Arhu Bili Ala Tağı dünin aşdun,
Akındulu görklü suyun dünin kiçdün,
Kanlu kafır iline dünin girdün.”³¹

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı hikâyesinde tabiat oldukça canlı bir şekilde tasvir edilmektedir ve saygı duyulmaktadır. “Altay Tatarları arasında her suyun kendi buldukları bölgedeki dağ, deniz veya göllere kutsiyet atfetmelerin-

²⁶ Ögel, a.g.e., s. 451.

²⁷ Ergin, a.g.e., s. 150.

²⁸ Ögel, a.g.e., s. 439.

²⁹ Ergin, a.g.e., s. 160.

³⁰ Ögel, a.g.e., s. 316.

³¹ Egin, a.g.e., s. 191.

de ve buraların ruhlarının bütün bu bölgeyi koruduklarına dair yaygın bir inanış vardır.”³² Eski Türklerde doğayla iç içe yaşayan insanoğlunun karşılaştığı birçok zorluğu; ağacı, dağı, suyu mekân tutan yer-su iyeleri sayesinde aştığı inancı bulunmaktadır. İnsanoğlunun birçok ihtiyacı bu varlıklar tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenle Türkler dağa, ağaca, suya zarar vermezler, her zaman onlara ihtiyacı vardır ve saygı göstermek zorundadırlar. Saygı göstermezlerse bu varlıklar tükenip yok olur ve insanoğlunu cezalandırabilirler.

“Kan Turalı bakdı gördi bu konu yirde kuğu kuşları, turnalar, turaçlar, keklikler uçarlar. Sovuk sovak sular, çayırılar, çemenler... Selcen Hatun bu yiri görkli gördi, beğendi.”³³

Türk mitolojik düşüncesinde doğa ile iç içe yaşayan insanoğlu doğaya her zaman ihtiyaç duymuştur. İnsan psikolojik olarak ihtiyaç duyduğu bir varlığa saygı göstermek ve ona iyi davranmak zorundadır. Eski Türk inancında da Türkler, doğaya olan ihtiyaçlarından dolayı onun iyiliklerinden faydalanmak için yeryüzüne iyilikle yaklaşmışlar, ona zarar vermemişlerdir. “Yeryüzünün canlı bir varlık olarak tasavvur edilmesine ilişkin örnekler çok daha geri, ilkel medeniyet seviyelerinden beri mevcuttur. Türkistan göçebeleri de buna bağlı olarak yeryüzünü incitecek bir davranışta bulunmaktan kaçınırlardı.”³⁴ Türk kültüründe bu mitolojik düşünce her daim vardır. Önemli olan doğadan uzaklaşan insanoğluna bu mitolojik düşünceyi anlatılar sayesinde tekrar hatırlatabilmektir.

Eski Türk inancındaki ekoeleştirel bakış açısı, Türk mitolojisinin yer aldığı anlatıları yeniden yorumlayarak veya Türk mitik öğelerini göstergeler arası bir yaklaşımla yeniden üreterek kazandırılabilir. Eski Türk inancında bütün varlıklar canlı kabul edilir. Toprakta canlı bir varlıktır, ona güzel ve iyi davranılmalı ki insanoğluna ürün versin. Harva'nın Oksen ve Potanin'den aktardığına göre, Soyetelerin inancında toprağı kazmak onu yaralamak demektir veya Altay Dağları'nın halkları topraktan otların koparılmasını insanın saçlarını yolmaya benzetmişlerdir ve bu davranışın uygunsuz, günah davranışlar olduğunu düşünmüşlerdir.³⁵

Tespit edildiği üzere hikâyelerde doğa canlıdır ve doğaya saygı esastır. Bu nedenle Dede Korkut Hikâyeleri çevreci bir metin özelliği taşımaktadır. Hikâyelerde görüldüğü üzere insanların doğaya karşı olan sevgi ve saygısı eski Türk inancına dayanmaktadır. Türklerdeki doğa sevgisi, İslamiyet öncesi Türk inançlarına dayanmaktadır.³⁶ Eski Türk inançlarından kaynağını alan tabiat sevgisi doğaya saygı duyan, doğayı koruyan, doğayı ötekileştirmeyen bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım Dede Korkut Hikâyeleri'nde en somut haliyle gözlemlenmektedir.

Türk mitolojisinde doğanın canlı bir varlık olduğuna dair birçok örnek inanış ve davranış vardır. Altaylılar için dağ, nehir ve göllerin adları basit, sıradan isimler değil ruhların özel adını temsil etmektedir. Örneğin, Abu-Kaan Dağı,

³² Uno Harva, *Altay Panteonu-Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 203.

³³ Ergin, *a.g.e.*, s. 193.

³⁴ Harva, *a.g.e.*, s. 204.

³⁵ Harva, *a.g.e.*, s. 205.

³⁶ Oppermann, *a.g.e.*, 52.

Süt-Köl Gölü, Ülemen Nehri, Ak-Kaya Kayalığı gibi coğrafi yerler sadece canlı varlıklar değil aynı zaman da Tanrı kutunun yeryüzündeki bir yansımasıdır.³⁷

Çevre bilinci yaratmak adına eski Türk inancının yer aldığı anlatılardan yararlanmak mümkündür. Türk mit tasavvurunda yer-su ruhları inancında yer alan her varlığın bir ruhu vardır, düşüncesinden hareketle yeryüzündeki bütün varlıklara saygı gösterme düşüncesi çevreye bilinçli bir bakış açısıyla yaklaşma tutumunu geliştirebilir. Yakutlar, Altaylılar, Teleütler, Kumandılar, Hakaslar, Sagaylar, Kaçınlar, Şorlar, Tuvalar yeryüzünde çok sayıda nehir iyeleri, deniz iyeleri, dağ iyeleri, göl iyeleri gibi iyelerin yaşadığına, birbirinden ayrı yaşayan yirmi yedi grup ruhun var olduğuna, her yerin olağanüstü iyesi olduğuna, yeryüzünün farklı mekânlarının iyelerinin varlığına inandıkları için Türklerde doğanın ilahileştirilmesi önemli bir yer tutmaktadır.³⁸

Göstergeler arası bir yaklaşımla Türk mitolojisinde yer alan inanışların Buket Uzuner tarafından yeniden üretildiği görülmektedir. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su romanında Şamanlığa gönderme yapılarak şamanlıktaki suyun kutsallığı inancı tekrar canlandırılabilirse insanın suya bakışı değişecek ve böylece insanlık onu ziyan etmemeye başlayacaktır düşüncesi romanda açık açık dile getirilmesidir.³⁹ Anlatılar üzerinden tespit edilen eski Türk inancının doğaya bakış açısı üzerine bir farkındalık oluşturulursa günümüz toplumunun doğaya bakışı olumlu yönde değişecektir.

Oğuz, günümüz toplumunun düşünce dünyasını şu şekilde özetlemektedir:

“Köyün ve eski kentin uçsuz bucaksız yeşil alanlarını, çayır ve çimenlerini kırsal olarak gören, kendini asfalt ve betonla bütünleşmiş bir modernitenin merkezi olarak kurgulayan yeni kent, eski alışkanlıklarını sürdürmek isteyenlere ilk yazılı uyarılarından birini çimlere basmayınız, diyerek yaptı.”⁴⁰

Köyden kente, doğadan binaya olan göç; insanları doğadan uzaklaştırmakla kalmamış, Türk mitolojik değer ve inanışlarından da uzaklaşmasına ve insanların doğayı ötekileştiren bir bakış açısına sahip olmasına neden olmuştur. Yeni kent içinde yaşayan, ama eskiye dair alışkanlıklarından uzaklaştırılmaya çalışılan bir toplumun doğaya saygı duyması beklenemez. Doğaya ait olanı tekrar doğaya kazandırmak adına ve toplumun doğa ile olan arasındaki engelleri kaldırmak için toplum, doğaya saygının ve sevginin var olduğu anlatılara ve anlatı içindeki hikâye dünyasına yaklaştırılmalıdır.

3. Sonuç

Dede Korkut Hikâyeleri'nde doğaya olan saygı ve bu saygı neticesinde sergilenen davranış ve düşünceler, anlatı sayesinde hatırlatılarak kaybolan değerler gelecek nesillere tekrar anımsatılmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki doğaya gösterilen olumlu tutum ve davranışlar okuyucunun çevre-

³⁷ A. Viktoroviç Anohin, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, (Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya 2006, s. 16.

³⁸ Alekseyev, *a.g.e.*, s. 82-97.

³⁹ N. Hikmet Polat - Türkan Topçu, “Çevre Sorunlarına Mitler Işığında Çözüm Önerileri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 44, 2018, s. 169-192.

⁴⁰ M.Öcal Oğuz, *Paldır Kültür Kentleşmeler*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2019, s. 67.

sini ve çevresine olan davranışlarını sorgulamasına katkı sağlar. Anlatılar üzerinden yapılan ekoeleştirel yorumlama insan ile çevre arasında bir iletişim kurarak insana çevreye karşı bir farkındalık kazandırmaktadır.

Anlatı üzerinden söylenebilir ki anlatılarda doğaya atfedilen kutsallık, anlatılar sayesinde günümüz duygu ve düşünce dünyasında tekrar sağlanabilirse insanlığın doğaya bakış açısı olumlu yönde değişecektir. Eski Türk inancı, mitolojik düşünce sistemi esasen ekoeleştirel bakışın kaynağıdır. Eski Türk inancından kaynağını alan ekoeleştirel bakışın anlatılarda yaygın bir şekilde yer alması, anlatıyı toplumun doğaya karşı yönlendirilmesinde önemli bir araç haline getirmektedir.

Günümüz insanının sözlü veya yazılı anlatılardan yaralanarak tekrar doğayla barış içerisinde yaşaması mümkündür. Edebî metinler, çevreyle uyum içinde olan geçmişteki yaşam şartlarını ve insan alışkanlıklarını sunan önemli kaynaklar olduğu için gelecek nesillere doğa ile nasıl uyum içinde yaşanılacağını, sürdürülebilir bir yaşam tarzının nasıl oluşturulacağını etkili bir şekilde nesilden nesle aktarmaktadır. Sözlü ve yazılı anlatılardan yararlanarak ekolojik bir barış ortamı oluşturmak mümkündür.

Eski Türk inancında yer alan doğayı saygıyı merkeze alan etik anlayışlar, insanların açgözlülüğü ve yıkıcılığına karşı kullanılacak önemli bir değer sistemidir. Türk mitik tasavvuru; doğada yaşayan, eylemlerin yarattığı sonuçların farkında olan, tüm yaşam biçimlerine karşı anlayışlı, dünyadaki uyumun bozulmaması ve kaynakların azalmaması için çabalayan bir düşünce sistemidir. Dede Korkut Hikâyeleri'ni sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında yaygın bir şekilde kullanarak toplumun doğaya karşı bakış açısı değiştirilebilir ve doğa hak ettiği saygıyı görebilir.

Kaynaklar

ALEKSEYEV, N. Aleksiyeviç: *Türk Dili Halklarının Şamanizmi*, (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya 2013.

ANOHİN, A. Viktoroviç: *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, (Çev. Zekeriya Karadağut, Jannet Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya 2006.

BİLGİN, Nuri: *Eşya ve İnsan*, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2011.

ERGİN, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

ERGUN, Pervin: *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2017.

GARRARD, Gereg: *Ekoeleştiri, Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Çalışmalar*, (Çev. Ertuğrul Genç), Kolektif Kitap, İstanbul 2012.

HARVA, Uno: *Altay Panteonu-Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2015.

İNAN, Abdülkadir: *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, III. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.

LAWRENCE, Buell: *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing and the Formation of American Culture*, MA: Harvard University Press, Cambridge 1995.

OĞUZ, M. Öcal: *Paldır Kültür Kentleşmeler*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2019.

OPPERMANN, Serpil: *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2012.

ÖGEL, Bahaeddin: *Türk Mitolojisi*, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

POLAT, N. Hikmet - Topçu, Türkan: "Çevre Sorunlarına Mitler Işığında Çözüm Önerileri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 44, 2018.

ROUX, J. Paul: *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev. A. Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul 1994.

Extended Abstract

The Role Of Turkish Mythology In Creating Environmental Awareness: An Ecocritical Approach To The Dede Korkut Stories

Ecocriticism has emerged as a new trend of criticism that creates new critical perspectives in the theoretical fields of literature and examines the relationship between nature and environmental elements and literature. Ecocriticism uses the concepts developed by these sciences in literary theories by focusing on the use of environmental themes and symbols related to nature in literary works and making use of other disciplines. Examining the parallels between literature and ecology, ecocriticism also deals with literary texts within the framework of ecological awareness and discusses these texts from an ecocritical perspective. By adapting the environmental concepts to literary studies, the ecocriticism, which opens the discussion to the extent to which literary works can contribute to the environment and nature, detects and examines especially the literary, cultural and social values, symbols and perspectives related to nature.

The ecocriticism approach disagrees with the fact that human beings are at the center of life and that other living and inanimate beings are at their disposal, and that this life is a common living space for all living and inanimate beings. Ecocriticism actually expresses the Turkish mythical thought system based on the idea that everything has a soul in nature and that all living and inanimate beings should be respected and affectionate. In the ecocriticism approach, especially the deep ecological approach is opposed to the approach that makes nature alien. It is stated that there is no distinction between nature and man and both are part of the universe equally.

While classifying assets in today's social perspective, beings in the form of nature and people are subjected to two separate classifications. This classification made in the form of human and nature is also observed in other disciplines. In order to change this point of view as soon as possible, it is necessary to refer to the Pre-Islamic and Transition Period perspectives, in which people move away from nature and do not live among the stone walls yet, which are intertwined with nature. In order to have these points of view, the works written at that time should be read from seven to seventy, and various studies should be developed. One of the most important of these works is Dede Korkut Stories.

Starting from the fact that environmental sensitivity and in the narratives produced in oral culture environment will have positive effects on future generations reading these narratives, in this study, the nature-related elements in Dede Korkut Stories and the perspective of nature of the cultural environment in which Dede Korkut Story was created were examined from an ecological perspective.

It is the period in which the events in the stories lived the nomadic life of the Turks. The Turks are teeming with nature in this period. People living at this time need nature and must respect nature. It is seen in the stories that the people who migrated to the plateau in the summer, descend to the plain in the winter, the main source of livelihood, hunting, live the nomadic lifestyle. Nomadic lifestyle is the lifestyle that is most intertwined with nature. Dede Korkut Stories bring respect to him in living with nature and being connected to nature. All people living on earth need and will need nature at all times. The most concrete expression of this can be found in Dede Korkut Stories. In addition to respecting nature, Dede Korkut sees nature as a living being. This situation ensures respect for nature as well as love. The belief that every creature in nature has a soul and some are

sacred in the Old Turkish belief shows itself in stories. In the stories, nature is alive; Nature that is alive and on the move is respected. While people living in stories lived in harmony with nature, they regarded nature as a living being and respected nature.

Dede Korkut Stories have an environmentalist text feature. As seen in the stories, people's love and respect for nature is based on the old Turkish belief. The love of nature in Turks derives from pre-Islamic Turkish beliefs. The love of nature, which derives its origin from the old Turkish beliefs, is an approach that respects nature, protects nature and does not make the nature other, and this approach is observed in the most concrete form in Dede Korkut Stories.

Since literary texts are important resources that present the past living conditions and human habits that are in harmony with the environment, it effectively transfers from generation to generation how-to live-in harmony with nature and create a sustainable lifestyle. It is possible to create an ecological peace environment by making use of verbal and written narratives. The Dede Korkut Stories are reminded to future generations by recalling the respect for nature and the behavior and thoughts exhibited as a result of this respect. The positive attitudes and behaviors shown to nature in Dede Korkut's stories and the environment of the reader.